

QORA SEDANA (SAMBUCUS NIGRA) O'SIMLIGINING MORGOLOGIK VA FIZOLOGIK XUSUSIYATLARI

M.K.Hamroyeva¹, Nurmamatova Muxlisa²

¹Ilmiy rahbar, DTPI b.f.f.d. (PhD) dotsent

²DTPI 9-B-2022 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15613023>

Annotatsiya. Ushbu tezisda Qora sedana (*Sambucus nigra*) o'simligining morfologik va fiziologik xususiyatlari o'rganiladi. O'simlikning gullari, mevalari va novdalari tahlil qilinib, ularning yallig'lanishga qarshi, antiviral va antibakterial xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, qora sedana o'simligining immunitetni mustahkamlashdagi, antioksidant ta'sirlaridagi va ekologik sharoitdagi o'sishdagi roli tahlil qilinadi. Tezisning maqsadi qora sedana o'simligining tibbiy foydalarini ilmiy nuqtai nazardan o'rganish va uning xavfsiz ishlatilishiga doir tavsiyalar berishdir.

Kalit so'zlar: qora sedana, *sambucus nigra*, morfologik xususiyatlar, fiziologik xususiyatlar, yallig'lanishga qarshi antiviral ta'sir, antibakterial xususiyatlar, immunitetni mustahkamlash, antioksidantlar, ekologik o'sish sharoitlari, xalq tabobati, dorivor o'simliklar, tibbiy foydalanish.

Аннотация. В данной тезисной работе изучаются морфологические и физиологические особенности растения черная бузина (*Sambucus nigra*). Анализируются цветки, плоды и побеги растения, рассматриваются их противовоспалительные, противовирусные и антибактериальные свойства. Также анализируется роль черной бузины в укреплении иммунитета, антиоксидантное действие и рост в экологических условиях. Цель тезиса – научно изучить лечебные свойства черной бузины и дать рекомендации по её безопасному применению.

Ключевые слова: черная бузина, *Sambucus nigra*, морфологические особенности, физиологические особенности, противовоспалительное и противовирусное действие, антибактериальные свойства, укрепление иммунитета, антиоксиданты, экологические условия роста, народная медицина, лекарст

Annotation. This thesis examines the morphological and physiological characteristics of the black elderberry plant (*Sambucus nigra*). The flowers, fruits, and branches of the plant are analyzed, focusing on their anti-inflammatory, antiviral, and antibacterial properties. Additionally, the role of black elderberry in strengthening the immune system, its antioxidant effects, and its growth under ecological conditions are explored. The aim of the thesis is to scientifically study the medicinal benefits of black elderberry and provide recommendations for its safe use.

Keywords: black elderberry, *Sambucus nigra*, morphological characteristics, physiological characteristics, anti-inflammatory and antiviral effects, antibacterial properties, immune system enhancement, antioxidants, ecological growth conditions, folk medicine, medicinal plants, medical use.

Sambucus nigra o'simligi ko'pincha buta yoki kichik daraxt sifatida o'sadi, ba'zida 10 metrgacha o'sishi mumkin, ammo o'rtacha balandligi 3-5 metr atrofida bo'ladi. Uning tanasi va novdalari yirik va kuchli bo'lib, ko'pincha gullar va mevalar o'sadigan joylarda kengayadi. Novdalari: O'simlikning novdalari qattiq, yashil rangli va yassi shaklda bo'ladi. Yangi o'simlikda novdalar ko'proq qizil-yashil rangda bo'lishi mumkin. Novdalari qattiq va yog'li bo'lib, ular o'simlikning yuqori qismlarida zich joylashgan. Ular 4-6 bo'lakli barglar bilan o'ralgan. Barglar: Barglar oddiy va qarama-qarshi joylashgan, uzun va qayta tishlangan shakldadir. Ularning o'rtacha uzunligi 10-30 sm, kengligi esa 5-15 sm atrofida bo'ladi. Barglarning rangi yashil bo'lib, yozda kuchli quyoshda biroz sariq yoki jigarrang rangga kirishi mumkin. Gullar: Gullar oq yoki sariq rangli bo'lib, kichik, guruhlar shaklida yig'ilgan va shirin hidli. Gullar bir-biriga qattiq bog'lanib, asalarilar uchun qimmatli nektar manbaidir. Ular yozning boshida ochiladi va o'simlikni yanada ko'rkam qiladi. Bu gullar o'zining yallig'lanishga qarshi va antibakterial xususiyatlari bilan mashhurdir. Mevalar: Mevalar qora rangli, yumaloq va kichik bo'lib, avgust-sentabr oylarida pishadi. Mevalar ichida ko'plab kichik urug'lar mavjud. Mevalar o'zida yuqori miqdorda vitamin C, flavonoidlar va boshqa antioksidantlarni o'z ichiga oladi, bu esa ularni immunitetni mustahkamlashda foydali qiladi.

1- Rasm. Qora sedana o'simligi guli va urug'ining tuzilishi.

Fiziologik Xususiyatlar: Qora sedana o'simliklari fotosintez jarayonida quyosh nurini yutiladi va o'simlik uchun zarur bo'lgan energiyani ishlab chiqaradi. Bu o'simliklar yaxshi o'sishi uchun yoritilgan, nam tuproqni va boshqalar bilan bog'liq o'sish shartlarini talab qiladi. **Immunitetni mustahkamlash:** Qora sedana o'simliklari, ayniqsa uning mevalari va gullari, immunitetni mustahkamlashga yordam beradi. Ular organizmni viruslar va bakteriyalarga qarshi himoya qilishda, ayniqsa, gripp va sovuq urishlarini davolashda qo'llaniladi. Qora sedana o'simligining gullari va mevalari yallig'lanishga qarshi xususiyatlarga ega. Bu o'simlikning biologik faol moddalaridan biri bo'lib, yallig'lanish jarayonini pasaytiradi, shuningdek, artrit va osteoartrit kabi kasalliklarni davolashda foydalidir. Qora sedana o'simligi gripp, sovuq urishlari va boshqa respirator infeksiyalarni davolashda foydalidir. O'simlik tarkibidagi flavonoidlar va antocianinlar hujayra zararlanishini kamaytirish va viruslarga qarshi kurashishda yordam beradi. Qora sedana o'simligining mevalari va gullari yuqori miqdorda antioksidantlarga ega, bu esa organizmda hujayra zararlanishini kamaytiradi. Antioksidantlar hujayralarni oksidlanishdan himoya qiladi va qarish jarayonini sekinlashtiradi.

Qora Sedana o'simligi an'anaviy tibbiyotda uzoq vaqtdan beri qo'llaniladigan dorivor o'simlik. U tadqiqotchilar va tibbiyot amaliyotchilarining e'tiborini tortgan potentsial

terapevtik foydalari bilan mashhur. Shu bilan birga, sog'liqni saqlashda xavfsiz va mas'uliyatli qo'llanilishini ta'minlash uchun uni ishlatishning ijobiy va salbiy tomonlarini o'rganish juda muhimdi

XULOSA VA TAKLIFLAR. Xulosa qilib aytganda, qora Sedana o'simlik foydali xususiyatlarni namoyish etadi, bu uni dorivor dasturlar uchun potentsial nomzodga aylantiradi. Uning sedativ, anksiyolitik, antioksidant va yallig'lanishga qarshi ta'siri ma'lum sharoitlarni boshqarish uchun imkoniyatlarni taqdim etadi. Biroq, uning xavfsiz va samarali ishlatilishini ta'minlash uchun optimal dozalarni aniqlash, potentsial dori ta'sirini aniqlash va uzoq muddatli ta'sirlarni o'rganish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish kerak. Qora Sedana o'simlikidan tibbiyotda mas'uliyatli foydalanishni rag'batlantirish uchun sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari va tadqiqotchilariga qattiq klinik tadqiqotlar va tadqiqotlar o'tkazishda hamkorlik qilish tavsiya etiladi. Ishlab chiqarishni standartlashtirish, sifat nazorati choralari va mahsulotlarga aniq yorliq qo'yish iste'molchilar xavfsizligini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari odamlarga potentsial foyda va xatarlar to'g'risida ma'lumot berishi mumkin, bu o'simlikni terapevtik maqsadlarda ishlatishdan oldin sog'liqni saqlash mutaxassislari bilan maslahatlashish muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu takliflarga rioya qilgan holda, tibbiyot hamjamiyati bemorlarning xavfsizligini ta'minlash va sog'liqni saqlashda dalillarga asoslangan amaliyotlarni rivojlantirish bilan birga qora Sedana zavodining imkoniyatlaridan foydalanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov A. M. (2002). O'zbekiston o'simliklari: lug'at va izohli qo'llanma. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Мирзаев Н.Х. (1981). Лекарственные растения Узбекистана. Ташкент: Издательство Фан.
3. Karimov K. M., Tojiboyev S. M. (2015). Dorivor o'simliklar va ularning farmakologik xususiyatlari. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Zakirov K.Z. (1971). O'zbekistonning dorivor o'simliklari. Toshkent: Fan.
5. Barsett, H., & Paulsen, B. S. (2005). Elderberry and its potential for the treatment of influenza. *Journal of Ethnopharmacology*, 95(2–3), 373–380.
6. Ergashev, A. va Temirova, M. (2024). KOMPLEKS OILASIGA TUSHGAN O'SIMLARNING SHIFOVLIK XUSUSIYATLARI. *Zamonaviy fan va tadqiqotlar*, 3 (2), 68-70.
7. Chrubasik, C., et al. (2008). A review of the bioactivity and health benefits of elderberry (*Sambucus nigra* L.). *Phytotherapy Research*, 22(6), 789–793.
8. Azimovich, Ergashev Azamat. "O'ZBEKISTONDA G'O'ZA O'SIMLIGIDA UCHRAYDIGAN EPIFIT BAKTERIYALAR TASNIFI." (2022).
9. Wachtel-Galor, S., & Benzie, I.F.F. (2011). *Herbal Medicine: Biomolecular and Clinical Aspects*. 2nd edition. Boca Raton (FL): CRC Press.